

МУГАЛЛИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҶ

ISSN 2181-7138

№ 6/1-1 - 2022 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия аъзалары:
Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Марифжон АХМЕДОВ
Гулзада БАЙМУРАТОВА
Айдын СУЛТАНОВА
Дилдора ДАВРОНОВА
Мәмбет ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Даврон ИСМОИЛОВ
Феруза САПАЕВА
Раънохон ОРИПОВА
Арзы ПАЗЫЛОВ
Джавдод ПЎЛАТОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Саодат ТОШТЕМИРОВА
Нурзода ТОШЕВА
Ризамат ШОДИЕВ
Сурайе ШАРИПОВА
Рухшона ИСРОИЛОВА
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА

Шөлкемлестириўшилер:
Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириў
Министрлиги, ӨЗПНИИ
Қарақалпақстан филиалы

Ўзбекистан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз хәм
хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуўалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жәрияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Мугаллим ҳәм ўзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген маглыўматларға автор жуўапкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ АДЕБИЯТ

Рузиева С. Ҳ. Она тили синтаксиси фанини замонавий педагогик технологиялар асосида ўқитиш методикасини такомиллаштиришнинг мавжуд ҳолати	6
Mamarasulova I. J. Maktabgacha talim jarayonida xorijiy tillarni o'qitishning zamonaviy metodikalari	10
Nurova F. K. O'zbek tili morfoanalizatori uchun fe'l analitik shakllarini modellashtirishning ahamiyati	13

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Байниязов А. Т. Студентларди кәсипке таърлаўда педагогикалық инновациялардан пайдаланыў имкәниятлары	18
Шарипова Г. С. Аждодларимизнинг таълим тарбияни ривожлантиришдаги илмий мероси	21
Понсотова Ф. Ў. Талабаларда китобхонлик маданиятини ривожлантириш	24
Махмуджонов А. Ўқувчиларнинг таълим олишга бўлган кучли мотивациясини ошириш мақсади ва воситалари	27
Kamolova G. Integrativ yondashuv asosida talabalarida kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning ilmiy-pedagogik asoslari	31
Artikbayeva A. A. Ijtimoiy hamkorlik asosida talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish	36
Xalilova D. F. Talabalarida ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishga oid kasbiy kompetentlikni takomillashtirish	39
Зияева М. Ф. “Интегратив ҳамкорлик” асосида талабалар ижтимоий фаоллигини такомиллаштириш йўллари	41
Radjapova Z. T. Integrativ yondashuvlar asosida bo'lajak tarbiyachilarni kasbga tayyorlash	48
Sobirova Ch. A., Bayjanova S. I. Talabalarda tayanch ma'naviy kompetensiyalarni rivojlantirish texnologiyalari	51
Abdullayeva Yu. B. Oliy ta'lim sohasida korruptsiyani keltirib chiqaruvchi omillar va uni bartaraf qilishning ijtimoiy-pedagogik shart-sharoitlari	56
Хусанов Ф. О. Бўлажак ўқитувчилар профессионал тайёргарлигини ташхислаш ва мониторинг қилишнинг педагогик имкониятлари	59
Оқбўтаев Ж. Й. Компетенциявий ёндашув асосида ўқувчиларни ўзини-ўзи тарбиялаш долзарб педагогик муаммо сифатида	63
Пулатова Н. Р. Талабаларнинг инновацион бошқарув компетентлигини ривожлантиришнинг замонавий ёндашувлар	69
Абдуллоев Я. М. Юқори синф ўқувчиларида миллий халқ ҳаракатли ўйинлар воситасида шакллантиришда дидактик принциплар ва воситалардан фойдаланиб бажариш	73
Kuchkinov A. Yu. Bo'lajak o'qituvchilarning ekosteam ta'lim kompetensiyalarni rivojlantirishda fanlararo yondashuv texnologiyalari	80
Байниязов А. Т. Олий таълим тизимида сифатни ошириш ва тарбия тизимини янада такомиллаштириш масалалари	84
Boykeldiyev B. M. O'quv – tarbiya jarayonini boshqarish tizimida o'qituvchi va trenerlarning ijtimoiy roli	88
Кодиров М. З. Ўқувчилар билиш фаолиятларини ривожлантиришнинг педагогик-психологик асослари	91
Kodirov M. Z. O'quvchilarda iqtisodiy bilimlarni rivojlantirishning dolzarbligi	97
Abdullayev S. S. Talabalarida daxldorlik fazilatlarini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zarurati	101

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Norboyev N. Amir Temur va Temuriylar sulolasi davrida shaxmatning rivoji	105
Якубова Ш. Е. Аждодларимизга хос бўлган позитив дунёкарашнинг таркибий қисмлари	108

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Утениязов А. К., Нсанбаев М. Т. Рассмотрение модели рекомбинации неравновесных носителей, происходящей через рекомбинационные центры, рекомбинационная активность которых изменяется при возбуждении материала	113
Сапарова А. А. Некоторые способы решения задач с параметрами	117
Усманов Б. И., Эшимов Р. Р. Разработка и внедрение виртуальных ресурсов для инклюзивного образования	120

БАСЛАЎИШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТАРБИЯ

Жумашева Г. Х., Утегенова Д., Пайзуллаева Г., Асанова Г. Балаларды ақылы жактан раўажландырыўда дидактикалык ойынлардың әҳмийети	125
Yeshmuratova G. Mektepke shekemgi jastaǵı balalarda dúnyaǵa kóz qarasın qalıplestiriwde estetikalıq qıyallardıń ornı	127
Jumasheva G. X., Nurullaeva G. Mektepke shekemgi jastaǵı balalardıń xalıq awızeki dóretpeler arqalı sóylew mádeniyatın rawajlandırıw máseleleri	130
Акмалова М. З. Янги Ўзбекистон ижтимоий муҳитида замонавий формациядаги мактабгача таълим менежерини таркиб топтиришнинг методик имкониятлари	134
Жумашева Г., Шарапова Д., Кожახова Н., Жумабаева Р. Болаларда мустақил фикрлаш салоҳиятини ривожлантиришнинг назарий асослари	138
Шаринова С. Б. Оилада ўсмир ёшидаги болалар дунёкарашида шакллантиришда миллий тарбия мезонлари	142
Еримбетова П. Р. Мактабгача таълим ташкилотлари тарбиячиларининг касбий компетенцияларини ривожлантириш	146
Хамидова Б. М. Бўлажак бошланғич таълим ўқитувчиларининг ўқувчиларнинг оилалари билан ҳамкорлик алоқаларини ўрнатиш компетентлигининг таркибий мазмун хусусиятлари	150
Мелиев Х. А. Болаларни мактабга сифатли тайёрлашда хорижий мамлакатлар тажрибаси	155
Rizayeva X. U. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining kundalik ta'limiy faoliyati davomida milliy qadriyat tushunchalarini bola ongiga singdirilish darajasi	161
Жумашева Г. Х., Каллибекова Ж., Кожახова Н., Жуманазарова Р. Иктидорли талабалар билан ишлашнинг концептуал асослари	165
Eshchanova G. N. Bola tarbiyasi bilan bog'liq sotsiolistik tahlillar	168
Худойназаров Э. М. Бошланғич синф ўқитувчилари мантикий фикрлашини ривожлантиришнинг педагогик-психологик асослари	171
Шамуратова Х. Педагогика олий таълим муассасаси талабаларини мактабгача ёшдаги болаларга риторикани ўргатишга тайёрлаш технологиялари	176
Жумашева Г. Х., Ереженева С., Палжанова У. Матжанова Г. Мактабгача таълим ташкилотларида болаларни маънавий ахлоқий тарбиялашнинг педагогик асослари	179
Суюнов Д. А. Бошланғич синф табиатшунослик дарсларида Ўрта Осиё мутафаккирлари меросидан фойдаланишнинг ўзига хос хусусиятлари	182
Бобомуродов С. М. Бошланғич синф ўқувчиларида илк инвариант ва вариатив тушунчаларни шакллантириш методикаси	186

Kurbonova Z. I. O'yinning maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagogik jarayonidagi o'rni	190
Boymurodova G. T., Jo'rayeva D. O'. Maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyachisining oila bilan ishlashdagi pedagogik mahorati	196
Tosheva N. T., Raxmatova G. M. Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachilari faoliyat samaradorligini oshirishda tizimli yondashuv tamoyillari	201
Tosheva N. T., Shukurova M. O'. Kichik maktab yoshdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirishda mtt va oila hamkorligi	206
Tosheva N. T., Murodova Sh. Sh. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni tabiat bilan tanishtirishning mazmuni va uni tanlash tamoyillari	212
Saidova G., Avliyoqulova N. Boshlang'ich sinflarda zamonaviy dars shakllari	216
Adizova N. B., Nishonova N. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini badiiy asarni ifodali o'qishga va matn tahliliga o'rgatish	220
Adizova N. B., Raximova R. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini mustaqil o'qishga tayyorlash	223
Жумашева Г. Х., Утегенова Д., Султанова У. С. Формированию навыков и умений общения на каракалпакском языке в условиях билингвизма в дошкольных образовательных организациях	227

ФИЗИКА.ЛЫҚ ТӘРБИЯ ХӘМ СПОРТ

G'aniyeva D.F. Taekwondo WT korea jangovar san'atlarining ko'p asirlik majmuasidir	231
Арзиев Ш. Таълим кластери муҳитида бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларининг креатив компетентлигини ривожлантириш жараёнлари	233
Yusupov Z. Z. Gandbolchilarni amplua bo'yicha saralashda mashg'ulotlardagi psixologik holatlarini baholash va boshqarish usullari	237
Yusupov Z. Z. Yuqori malakali darvozabonlarni musobaqaga saralashda o'yin tayyorgarligini nazorat qilish va samaradorligini tahlil qilish	241
Sohibov A. A. Talabalarning kasbiy amaliy jismoniy tayyorgarligini oshirishda maxsus jismoniy mashqlar va sport turlaridan foydalanish texnologiyasi	244
Uralov S. A. Darsdan tashqari vaqtlarda yosh futbolchilarni jismoniy sifatlarini rivojlantirish hamda ularni musobaqalarga tayyorlash	247
Nuraliev K. N. Tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishda harakatli o'yinlarning o'rni	250
Norqobilov A. A. Sportchilarning musobaqalar jarayonida harakat malakalarini shakllantirish uchun sport psixologiyasi fanining tutgan o'rni	252
Karimova S. M. Ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya vositalari orqali sport tadbirlarini samaradorligini oshirish	255
Abduraimov Sh. P. Tabaqali o'qitish tizimi asosida talabalar yoshlarda jismoniy sifatlarini rivojlantirish	258
Umbarova G. A. Sport o'yinlarida musobaqalarni tashkil etish va hakamlik qilish qoidalarini o'rgatish uslubi	262
Abduraimov Sh. P. Oliy ta'limda jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida sog'lom turmush tarzini shakllantirish pedagogik shartlari	264
Боймуротов Г. Ш. Ўзбекистонда маҳоратли боксчиларни танлаб олиш ҳамда уларни мусобақаларга тайёрлаш механизми	267
Qulturayeva M. B. Jismoniy tarbiya darslari samaradorligini oshirishda harakatli o'yinlardan foydalanish texnologiyasi	270
Usmanova Sh. M. Yengil atletikachilarning maxsus jismoniy tayyorgarligini rejalashtirish va takomillashtirish uslublari	273
Daminov I. A. Jismoniy madaniyat tizimining rivojlanish tarixi va hozirgi zamondagi o'rni	276
Sodiqov J. A. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida jismoniy tarbiya darslarini pedagogik tahlil etish metodlari	279

7. N.T.Tosheva, A.M.Ibodullayeva Pedagogical bases of training of qualified pedagogical staff. International Engineering Journal For Research & Development: Vol. 6 No. 3 (2021): VOLUME 6 ISSUE 3 SJIF: 7.169 <http://iejrd.com/index.php/%20/article/view/2228>

8. Тошева Н. Т. Педагогико-психологические подходы к развитию познавательной деятельности учащихся начальной школы //Педагогические науки. – 2011. – №. 6. – С. 44-46.

9. Тошева Н. Т. Организация учебно-познавательных ситуаций начальных классов на основе дидактико-психологических подходов //Новое слово в науке и практике: гипотезы и апробация результатов исследований. – 2017. – С. 42-46.

10. Тошева Н. Т. Бошланғич синф ўқувчиларининг билиш фаолиятини ривожлантиришнинг педагогик-психологик хусусиятлари Fan va jamiyat. – Нукус, 2020. – №2. – Б. 109-111.

https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/1540/942

11. Тошева Н. Т. Бошланғич синф ўқувчиларида билиш фаолиятини шакллантиришнинг ўзига хос хусусиятлари Муғаллим ҳам узлуксиз билимлендириў.- Нукус, 2020. – №2. – Б. 126-132. https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/1544/941

12. Tosheva Nurzoda Toshtemirovna. Education process directed to the person as the basis of increasing knowing activity of pupils. // The advanced science open access journal. United states, 2013. №6. . Стр. 83-85.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachilari faoliyat samaradorligini oshirishda tizimli yondashuv tamoyillari, bolalarning ijodiy fikrlash rivojlanishini ta'minlash, bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, fikrlash jarayoni dunyoqarashi, ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-huquqiy, shuningdek, madaniyatining rivojlanganligi, bola shaxsning ijtimoiy ongi va faoliyatining muhim jihatlari kabi masalalar maqsadli tahlil qilingan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассмотрены принципы системного подхода к повышению эффективности деятельности воспитателей дошкольных образовательных учреждений, обеспечивающие развитие творческого мышления детей с учетом возрастных и индивидуальных особенностей детей, мыслительного процесса, развития мировоззрения, Целенаправленно анализировались общественно - политические, духовно - правовые, а также культурные важные аспекты общественного сознания и деятельности ребенка.

SUMMARY

In this article, the principles of a systematic approach to increasing the effectiveness of educators of preschool educational institutions, ensuring the development of children's creative thinking, taking into account the age and individual characteristics of children, the thinking process, the development of the worldview, social-political, spiritual-legal, as well as culture, important aspects of the child's social consciousness and activity were purposefully analyzed.

KICHIK MAKTAB YOSHDAGI BOLALARDA MA'NAVIY-AXLOQIY SIFATLARNI RIVOJLANTIRISHDA MTT VA OILA HAMKORLIGI

Tosheva N.T.

BuxDUPI Maktabgacha ta'lim kafedrası p.f.f.d (PhD), dotsent

Shukurova M. O'.

BuxDUPI maktabgacha ta'lim 2- bosqich magistranti

Tayanch so'zlar: xalq an'analari, maktabgacha yoshdagi bolalar, madaniyat, tushuncha, ta'lim, tarbiya, maktabgacha ta'lim tizimi, ma'naviy-axloqiy tarbiya.

Ключевые слова: народные традиции, дети дошкольного возраста, культура, понимание, образование, воспитание, система дошкольного образования, духовно-нравственное воспитание.

Key words: folk traditions, children of preschool age, culture, understanding, education, upbringing, preschool education system, spiritual and moral education.

Ma'lumki, maktabgacha ta'lim tashkiloti o'z faoliyatini tarbiyalanuvchilarning otalari bilan uzviy hamkorlikda olib boradilar.

Mamlakatimizda har jihatdan mukammal shakllangan komil insonni tarbiyalab voyaga yetkazishdek xayrli ishni dastlab oila hamda maktabgacha ta'limdan boshlashimiz zarur. «Bola tarbiyasida MTT va oila hamkorligi» muhim ahamiyatga ega Respublikamiz maktabgacha ta'lim tashkilotlari bilan tashkil qilinadigan ta'lim - tarbiyada ota-onalar bilan hamkorlikda unutilgan qadriyatlarimizni tiklab mehr-oqibat, milliy qadr-qimmat, ota-ona va kattalarga hurmat kabi milliy an'analarimizni sekin-astalikda shakllantirib borish uchun ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirishga yo'naltirilgan mutaxassis pedagoglarning yordamlari zarurdir.

Bugungi kunda maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni maktabgacha tarbiya muassasalariga qatnovchi bolalarni ham oilada har tomonlama milliy ruxda tarbiyalashning mazmuni va usullarini takomillashtirish, bolalar tarbiyasida oilaning ahamiyati haqidagi masalalarni o'z milliy qadriyatlarimiz asosida yaratish, maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning oila va MTTda ta'lim - tarbiya - jarayonida axloqiy, milliy o'zaro ta'sirini ishlab chiqish bo'yicha ilmiy-tadqiqotlarni jadvashtirish zarur.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari xodimlarining ota-onalar bilan o'zaro hamkorlikda olib boriladigan ishlari rang-barang bo'lib, tarbiyachining oilani borib ko'rishi, ota-onalar bilan shaxsiy suhbatlar, guruhli maslahatlar va majlislar o'tkazishi, miassasaning pedagogik jamoasi ko'magida ota-onalar uchun kechalar va to'garaklar uyushtirish, ochiq eshiklar kunini tashkil etish, «Yosh ota-onalar maktabi» faoliyatini joriy qilish, pedagogik va psixologik bilimlar beradigan hamda o'z mashg'ulotlarini aniq reja asosida dolzarb mavzularda oyda bir marta o'tkazib turadigan «Ota-onalar instituti» faoliyatini yuqori saviyada tashkil etish va o'tkazish muhim pedagogik muammodir. Bu xildagi tadbirlarni muntazam ravishda tartibli, mazmunli, yuqori saviyada tashkil etish va o'tkazishda bolalar muassasasi qoshidagi ota-onalar qo'mitasining faoliyati katta ahamiyatga ega. Shunga ko'ra, bu qo'mitaning raisi, muovini hamda a'zolari tarkibini tuzish va saylashda farzandlari tarbiyasida mahalla jamoatchiligi orasida obro'-e'tiborga ega bo'lgan, boy tajriba sohibi bo'lgan yuksak madaniyatli kishilarni jalb etish zarur. Bu qo'mita a'zolari MTT da ta'lim-tarbiyani yaxshilash uchun mahalla, ota-ona va bog'cha orasidagi ilmiy-pedagogik muammolarni hal etadi. Biz o'z tadqiqotimiz jarayonida bu ishni amalga oshirdik. Shu asosda bog'cha bolalari bilan mashg'ulotlarni tashkil etishda tajribali ota-ona, mahalla ahlidan foydalandik. Bu yaxshi natija berdi.

Ma'lumki, maktabgacha katta guruhdagi bolalar tevarak-atrofdagi narsa va hodisalarning mohiyatini tushunib olishga havasmand bo'ladilar. Bu narsa, ayniqsa, tabiatga ekskursiya chog'ida o'zlari kuzatayotgan narsalarga diqqat bilan tikilib qarashlarida va tarbiyachi yoki ekskursovodga savollar bilan murojaat qilishlarida ham namoyon bo'ladi.

Xuddi shunday holat bolalarning ertak yoki hikoya eshitayotganlarida ham sodir bo'ladi. Tarbiyachi ertak qahramonlarining sarguzashtlarini maroq bilan hikoya qilar ekan, kichkintoylar ko'rgan va eshitgan narsalari, voqealari ular uchun g'oyatda qiziqarli bo'lib tuyulsa, o'z hayajonlarini yashira olmay chapak chalib qichqirib yuboradilar. Tarbiyachi bolalarning nigohini, diqqatini o'ziga jalb eta olishi, turli ovozlarni chiqarib, xuddi aktyorlarlay rolga kirib mahorat ko'rsatishi maqsadga muvofiqdir.

Shubhasizki, bolalar MTTdan uyga borganlarida o'z his-hayajonlarini yashira olmay aka-opalariga, ota-onalariga bugun tarbiyachi opa qanday ertak aytib bergani yoki qanda mashg'ulot bo'lgani haqida to'lib-toshib gapiradilar. Oila a'zolari esa bolaning quvonchiga sherik bo'lib, «Juda soz bo'libdi-da, eshitgan ertagingni kechki ovqatdan so'ng bizga ham aytib bergin»- deya ruhlantirishlari lozim.

Ota-onalar, o'z navbatida, farzandlarini bog'chaga kuzatib kelganlarida tarbiyachi bilan ruparu bo'lar ekan, rahmat aytib: «Kecha juda ham qiziqarli ertak aytib bergan

ekansiz, bizga ham uning mazmunini soʻzlab berib rosa ham quvontirdi», - deya oʻz minnatdorchiliklarini bildirib qoʻyishlari lozim. Shubhasizki, oʻz faoliyatiga berilgan ana shu xolis baho tarbiyachini ilhomlantiradi, uni yanada ijodkorlikka yoʻllaydi.

Bolalar bilan tez-tez suhbatda boʻlib, «ularning qalbiga kira olish» eng yaqin mehribon kishisi sifatida taʼsir etib, doimiy muloqotda boʻlish, oiladagi kattalarning burchidir. Biroq, sir emaski, uy sharoitida bola bilan koʻproq muloqotda boʻluvchi uning bobosi va buvidir. Nabirasidan girgittan boʻlgan buvijon va buvajonlar unga shirin-shirin ertaklar aytib, yaxshilikka yetaklab borishlari benihoya tarbiyaviy ahamiyatga egadir. Chunki har qanday ertakning gʻoyasi bolaning murgʻak qalbida mehr-shavqat tuygʻularini hosil etadi.

Binobarin, bolalar bilan boʻladigan muloqot kattalar uchun maroqlidir. Shu sababli ota-onalar kechki ovqatdan soʻng «Oila gurungi» tashkil etib, farzandlarining bugun nimalar bilan shugʻullanganliklari bilan qiziqishlari va suhbat oʻtkazishlari ayni muddaodir. Dilkashlik bilan oʻtgan bu muloqot bolalar va ota-onalar oʻrtasidagi xamjihatlikni mustahkamlaydi, oʻzaro mehr-muhabbat rishtalarini mahkamroq bogʻlaydi.

Maʼlumki, qadimdan uy sharoitida nabiralar tarbiyasi bilan buvijonlar shugʻullanib kelishgan. Haqiqatdan ham ular bolalarda chinakam insoniy fazilatlarini tarkib toptirishda katta rol oʻynaydilar.

Maktabgacha katta guruhdagi bolalarda maʼnaviy-axloqiy, xususan, mehr-shavqat tuygʻularini hosil qilishda tarbiyachilar va ota-onalar hamkorlikda quyidagi faoliyat turlaridan samarali foydalanishlari mumkin:

1. Hikoya va ertaklarni ifodali oʻqib berish yoki mazmunini taʼsirchan qilib soʻzlab berish.

2. Ifodali oʻqish qoidalariga rioya qilgan holda, sheʼrlar yodlatish.

3. Ota-ona, tabiat, qushlar, gullar haqida qoʻshiqlar oʻrgatish.

4. Musiqa asboblari chalang malakasini hosil qilish.

5. Tasviriy sanʼatga muhabbat uygʻotish, rasmlar chizdirish.

6. Muntazam ravishda tabiat bagʻrida sayoxatlarga olib chiqish.

7. Hayvon va parrandalarni boqish, koʻpaytirishga faol qatnashish.

8. Qushlarga in yasash.

9. Gullarni parvarish qilishga odatlantirish, gul ekish.

10. Daraxt koʻchatlari oʻtkazish va parvarish qilish ishlariga jalb etish.

11. Bogʻchada va uyda oʻz-oʻziga xizmat qilishga odatlantirish.

12. Kattalarning mehnatini qadrlashga, kishilarga yaxshilik keltirishga yoʻllash va boshqalar.

13. Atrof-muhitga, jonli, jonsiz narsalarga nisbatan mehr-shavqatli boʻlish.

14. Turli xil tajribalar oʻtkazish.

15. Kichik kuzatish ishlarini olib borish (qushlar, oʻsimliklar holatiga qarab ob-havoni holatini oldindan aytish).

Umuman, bolalar bilan oʻtkaziladigan faoliyat turlari gʻoyatda rang-barang boʻlib, ularni qoʻllanishda turlicha ijodiy izlanishlarda boʻlib, suhbat, hikoya, muloqot, tushuntirish kabi metod-usullardan foydalanish yaxshi samara beradi.

Turli bayramlarda ishtirok etish: Mustaqillik kuni, Navroʻz bayrami, Respublikamizning Konstitutsiyasi kuni, Ramazon xayiti, Qurbon xayiti, Hosil bayrami, Gullar va qushlar bayrami, Butun jahon suvni himoya qilish kuni milliy anʼanalarimizga mos hisoblanadi. Bu bayramlar orasida, ayniqsa, Navroʻz, Hayit ayyomlari mehr-oqibatli boʻlishga chorlash bilan benihoya ahamiyatlidir.

Navroʻz musulmon xalqlarning eng qadimiy qutloʻgʻ ayyomlaridan biridir. Bu qutlugʻ sananing qachondan beri nishonlab kelinayotgani haqida koʻpdan-koʻp rivoyatlar bor.

Bularni biz yozma manbalarda, xususan, mutafakkir alloma Abu Rayxrn Beruniy (973-1048 yy.)ning «Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar», «Qonuni ma'sudiy», «At-tafhim» asarlarida, Umar Hayyomning «Navro'znoma» risolasida uchratishimiz mumkin. Navro'z haqidagi rivoyatlarning ayrimlari qadimgi Eronning afsonaviy podshohlaridan bo'lgan Jamshid nomi bilan bog'liqdir. Rivoyatlardan birida shog'lik tojini kiygan yosh yigit Jamshidning nihoyatda bezatilgan va quyosh nurida yarqiragan taxtga birinchi bor o'tirgan kun Navro'z deb atalgan. Boshqa bir rivoyatda esa Jamshidning Mozandaron o'rmonida tovushqon ovlab yurganida katta bir ilonni uchratib, unga kamondan o'q uzgani, biroq bu o'q toshga tegib uchqunlar sachratgani, natijada atrofda qurib yotgan xas-cho'plar yona boshlagani – odamzod birinchi marotaba olovga duch kelgani va uni muqaddas bilib, sig'ina boshlagani hikoya qilinadi. Binobarin, tarixiy manbalarda, xususan, qadimgi muqaddas kitob – «Avesto» da ham zardo'shtiylar (otashparastlar)ning olovga sig'ingani haqida ma'lumot bor.

Yer yuzini suv bosganida Nuh payg'ambarning katta kemada jonzotlarni quruqlikka olib chiqib omon qoldirgani, ana shu kun tabarruk ayyom – Navro'z deb atalgani haqida bayon qilinadi.

Rivoyatlarga ko'ra, Navro'z taxminan bundan uch ming yil ilgari ham nishonlangan. Navro'z haqidagi ma'lumotlar Islom diniga aloqador kitoblarda ham alohida o'rin olgan. Jumladan, Islom ta'limotining buyuk namoyandalaridan biri At-Termiziyning risolalarida ham Navro'zning xosiyati haqida ajoyib manbalar yoritilgan. Xususan, Navro'z haftaning qaysi kunidan boshlansa, yil davomida qanday hodisalar ro'y berishi, yilning o'n ikki oyi va ularning nomi, mavsumlarga qarab tartib bilan kelishi: har qaysi oyga muvofiq tarzdagi kishilarning muchallari kabilar to'g'risidagi ma'lumotlar shular jumlasidandir. She'riyat olamida ham Navro'zga, qutlug' bahor ayyomiga bag'ishlab yozilgan asarlar, ayniqsa, xalq og'zaki ijodida yaratilgan ajoyib qo'shiqlar mavud.

Ulug' bobokalon shoirimiz Alisher Navoiy o'zining «Xazoyin-ul maoniy (Ma'nolar xazinasi)» asarida Navro'zdagi tun-kun tengligi tushunchasini:

Vasli aro, ko'rdim, teng emish bo'yiyo sochi,

Tunu kun teng ekan zohir o'lur bo'ldi Navro'z.

deya ajoyib o'xshatish bilan bayon etgan.

Navro'zning kelib chiqish tarixi, uning xosiyati, eng muqaddas ulug' ayyom sifatida nishonlanishi haqida tarixiy-ilmiy manbalardan xabardor bo'lish har birimizning, shu jumladan, ota-onalar va tarbiyachilarning burchidir. Binobarin, kichik maktab yoshidagi bolalarni kattalarning hayoti va faoliyati bilan tanishtirish, ularga o'tmishdan meros bo'lib qolgan urf-odatlar, an'analar haqida tasavvurlar hosil etish maqsadga muvofiqdir. Chunki Navro'z shunday ulug' ayyomki, uning tashrif buyurishi bilan tabiat olami qayta yasharadi: dov-daraxtlar kurtak yozadi, gullab yashnaydi, bepoyon dalalarda dehqonchilik ishlari qaynab ketadi. Binobarin, kishilar Navro'z sharofati ila bir-barlariga mehribon bo'lib qoladilar: mahallalarda, ish joylarida dosh qozonlarda sumalaklar, xalimlar pishirib, dasturxonlarga tortiladi: keksalar holidan xabar olish, bemorlarni yo'qlash, kishilarga madadkor bo'lish, qabristonlarni ziyorat qilish, ariqlarni tozalash kabi ishlar amalga oshiriladi. Ayniqsa, Navro'zda turli ko'katlardan, bug'doydan tayyorlangan taomlar (somsa, chuchvara, go'ja kabilar) qish mavsumidan darmonsiz chiqqan kishilarga quvvat bag'ishlagan. Qadimgi manbalarga qaraganda, Navro'z kunlarida hatto urushlar to'xtatilgan, gina-qudratlar unutilgan, kishilar bir-birlariga mehr-sahovatli bo'lganlar. Demak, qadimiy bayram Navro'z haqida kichkintoylarni xabardor qilish va uning vositasida mehr-shavqatli tuyg'ularni singdirish mumkin. Albatta, bunda oila va MTTning o'zaro ma'naviy birlik asosida hamkorlikda faoliyat ko'rsatishlari yaxshi samara beradi.

Keyingi yillarda Navro'z bayramining shahar va qishloqlarimizda kattayu kichik barcha-barcha kishilar tomonidan keng nishonlanayotgani, xususan, MTTlarda ham bu bayram ota-onalar bilan hamkorlikda shodu xurramlik bilan o'tkazilayotgani milliy qadriyatlarmizga e'tibor tobora ortib borayotganidan yorqin dalolatdir.

Ayniqsa, MTTda ota-onalar qo'mitasining tashabbusi bilan tashkil etiladigan oilalar ko'magida o'tkaziladigan Navro'z bayrami kichikintoylar qalbida eng shirin taassurotlarni qoldirishi tabiiydir.

Tajriba va kuzatishlar MTTda va ota-onalar (oila) hamkorligida o'tkaziladigan har qanday tadbirlar maktabgacha yoshdagi bolalar, xususan, katta guruhdagi kichikintoylar tarbiyasiga ijobiy ta'sir etishini ko'rsatadi. Shunga ko'ra, tarbiya – bu hammaning ishi ekanligini doimo yodda tutish va uni o'zaro ko'makdoshlik bilan amalga oshirish jamiyat oldidagi mas'uliyatli faoliyatimiz, vijdoniy burchimizdir.

Yosh avlodga ana shu milliy qadriyatlarni singdirish mehr-shavqat hislarini tarkib toptiradi. Maktabgacha yoshda shakllangan xslq-odob me'yorlariga rioya etish, his-tuyg'u va ma'naviy ong insonning butun kelgusi faoliyatiga ta'sir etadi va umri davomida hal etuvchi rol o'ynaydi. Chunki maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning psixologik-fiziologik xususiyatlari xulq-odob madaniyatini shakllantirishda qulay davr sanaladi. Maktabgacha tarbiya yoshida, ayniqsa, maktabgacha katta yoshdagi bolalar, o'ta idrokliligi, fahmi tezligi, zukkoligi bilan ajralib turadi. Bu xususiyat ularda atrofda voqyea-hodisalarga faol munosabatda bo'lish qobiliyati, idrok qiladigan narsalariga his-tuyg'u, diqqat-e'tibor bilan qarashi, taqlid qilishi va tasavvur etish jarayonida shakllana boradi. Shuning uchun bu davrda bolaning muomala ehtiyojini ijtimoiy ehtiyojga aylantirish yaxshi natija beradi.

Bu tarbiyaviy ta'sir pedagogik jihatdan to'g'ri tashkil etilgandagina muvaffaqiyatli chiqadi.

Bu jarayon quyidagi holatlarda amalga oshiriladi:

- faoliyat jarayonida;
- o'zaro muomala jarayonida;
- maishiy turmush tarzida.

Bu faoliyat mehnat, o'yin va bevosita mashg'ulotlarda tarkib topadi.

1. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda mehr-shavqat hislarini shakllantirishda milliy va umuminsoniy qadriyatlardan foydalanish.

2. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda mehr-shavqat hislarini shakllantirishda milliy an'analar, urf-odatlar, udumlar va rasm-rusumlardan foydalanish.

3. Maktabgacha tarbiya muassasalarida xalq o'yinlaridan ko'proq foydalanish.

4. O'zbek xalqining an'analari, urf-odatlari, udumlari, rasm-rusumlariga oid to'plam chop etish, bunda, ayniqsa, maktabgacha tarbiya bilan shug'ullanuvchi mutaxassis olimlar faoliyat ko'rsatishsa, maqsadga muvofiq.

6. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda mehr-shavqat hislarini tarbiyalovchi mashg'ulotdan tashqari ishlar yoshitasida shakllantirish.

7. Bog'cha o'zining barcha tarbiyaviy faoliyatini oiladagi tarbiya jarayoniga izchil yo'naltira olish.

8. Tarbiyachilar jamoasi oila bilan o'zaro hamkorlikda milliy qadriyatlar asosida mehr-shavqat hislarini tarbiyalash talablarini to'g'ri tashkil etish.

9. Mahalla, bog'cha, oila, xalq ta'limi bo'limi, jamoatchilikni tarbiya jarayonida bir maqsadga yo'naltirishi.

10. oila an'analari, udumlari va urf-odatlaridan foydalanishda bog'cha va tarbiyachilar hamda bolalar hamkorligini o'rnatish.

11. An'analar, udumlar, urf-odatlar vositasida maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda mehr-shavqat hislarini tarbiyalash samarasi ko'p omillarga bog'liq. Xususan:

- ota-onalar savodxonligiga;
- bolalar uchun shart-sharoitlar yaratib berilishiga;
- oilaviy an'analar udumlar va urf-odatlarga oid tadbirlarni o'tkazib turishlarga;
- oilada katta bo'g'in – bobo va momolar tarbiyasiga;
- oilaning moddiy ta'minlanishiga.

12. Respublika MTTlarida mehr-shavqat hislarini shakllantirishda quyidagi shakllardan foydalanish:

Bolalarda mehr – shafqat, muruvvat, kattalarga hurmat hislatlarini tarbiyalash o'zbek oilalarida juda qadimdan mavjud. Uning barcha jihatlarini ijtimoiy hayotida namoyon bo'lib kelgan va ma'naviy qadriyat sifatida avloddan avlodga o'tib kelmoqda Istiqlol yillarida ushbu qadriyatlar o'zining barcha qirralarini ko'rsatdi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy mustaqillik ruhida tarbiyalash ularda ma'naviy – ahloqiy xulq ko'nikmalarini, milliy g'urur, milliy ong, o'z – o'zini anglash, vatanparvarlik, mehr – shafqat tuyg'ularini shakllantirishni taqozo etadi.

Bolaga ona vatanga, ota – onaga, o'z yaqinlariga, yetim – yesirlarga mehr – muruvvat ko'rsatish, bu hislarni tarbiyalash uning urf – odat qadriyatlaridan kelib chiqadi.

Ota – onani bolaga, bolani ota – onaga, ona Vatanga bo'lgan mehr – muhabbati, mehr – shafqati milliy axloq ota – bobolarimizning tarixiy tajribalari, davrlar sinovidan o'tgan hayot saboqlari va o'git ko'rsatmalarida jamuljamdir. Ana shuning uchun ham milliy ahloqiy qadriyatlarimiz asrlar osha avlodlardan – avlodlarga o'tib kelmoqda.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahriri), 2020
2. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida - T.:2019 y.
3. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida - O'zbekiston Respublikasi vazirlar mahkamasining Qarori 391-sonli qarori T.:2019 y
4. F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, M.A'zamova. "Maktabgacha pedagogika".-T., "Ma'naviyat". 2019
5. Sh.A.Sodiqova "Maktabgacha pedagogika". "Tafakkur sarchashmalari" T.: 2013 y
6. V. Grosheva, L.G.Yevstafeva, D.T.Maxmudova, Sh.B.Nabixanova, S.V.
7. Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. –T.: O'qituvchi, 1996. -192b.
8. Musurmonova O. O'quvchilarining ma'naviy madaniyatini shakllan-tirish. –T.: Fan. 1993. -112b.
9. Mahkamov U. Axloq –odob saboqlari. –T.: Fan, 1994. -134b.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada milliy urf-odat an'analarning bolalar ma'naviy –axloqiy tarbiyasidagi ahamiyati, o'rni va xalq an'analari asosida bolalarni tarbiyalash orqali bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdan iborat. Shu ma'noda maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida ma'naviy –axloqiy tarbiya maqsadi tahlil qilingan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье значение и роль национальных традиций в духовно-нравственном воспитании детей основаны на формировании знаний, навыков и умений путем воспитания детей на основе национальных традиций. В этом смысле в статье анализируются цели духовно-нравственного воспитания в дошкольных образовательных учреждениях.

SUMMARY

In this article, the importance and role of national traditions in children's spiritual and moral education is based on the formation of knowledge, skills and abilities by educating children on the basis of national traditions. In this sense, the article analyzes the purpose of spiritual and moral education in preschool educational institutions.